

SUŽINOKIME DAUGIAU APIE
RĖKYVĄ

Leidykla „Lututė“, 2014

TURINYS

Pratarmė	3
Keliaukime kartu	4
Rėkyvos ežeras	5
Karpio dvaras	10
Bačiūnų elektrinė.....	14
Rėkyvos elektrinė.....	15
Antano Kairaičio akmuo	16
Durpynas	17
Rėkyvos botaninis–zoologinis draustinis.....	19
Šiaurinė ežero pakrantė	25
Rėkyvos gyvenvietė	28
Baigiamasis žodis.....	31

PRATARMĖ

Anais laikais ten, kur dabar tyvuliuoja Rėkyvos ežeras, driekėsi pievos, kuriose gaudėsi kaimelio žmonių auginami gyvuliai.

Kartą viena moteriškė, atsikėlus ryto ruošai, nustėro: ugniakure iš nakties pražydo balta vandens lelija. Paslaptinga, graži... Kitą rytą baltosios lelijos pražydo visuose ugniakuruose, visose trobelėse. Susimąstė žilagalviai senoliai, ką tai galėtų reikšti. „Ežeras čia bus!“ – vienas jų tarė.

Taip ir įvyko. Nė poros dienų nepraėjo, kaip sutemo, juodas debesis dangų uždengė. Žaibai plyksi, griausmas griausmą veja. Visus apėmė siaubas. Viena moteriškė, bėgdama į savo namus, susipainiojo sijonuose. „A, kad tave galai! Kvartukas atsirišo,“ – išsigandusi sušuko. Kai tik ištarė šiuos žodžius – trinkt!!! Baisus debesis krito žemėn ir užliejo visą pievą. Staiga suspindėjo saulė. Toji moteris atsitiktinai atspėjo tikrąjį ežero vardą – „Kvartukas“.

Dabar visi ežerą vadina Rėkyva. Tai nuo to kaimelio vardo. Kažkada vadindavo ir Karpio ežeru, senojo ežero šeimininko garbei. Ir tik seni senutėliai žino tikrąjį ežero vardą – Kvartukas.

Iš rėkyviečių pasakojimų

Besileidžiančios saulės šešėliai gaubia Rėkyvos ežero paslaptį

KELIAUKIME KARTU

Rėkyva – nuostabiu gamtovaizdžiu ir turtinga istorija apdovanota Šiaulių miesto dalis. Ji apie 10 kilometrų į pietus nuo miesto centro nutolusi ir įsikūrusi prie dešimto pagal dydį šalyje – Rėkyvos ežero. Ko gero, nėra Lietuvoje kito tokio miesto, kuriame tyvuliuotų 1179 ha ploto ežeras, apjuostas šlapių miškų ir pievų, klampių pelkių ir per tūkstantmečius susiformavusių durpynų.

Pakeliaukime kartu vaizdingomis ežero pakrantėmis, aplankykime svarbiausius čia esančius gamtos ir kultūros paveldo objektus, susipažinkime su Rėkyvos praeitimi ir dabartimi. Kelionėje orientuotis padės 2001 metais Šiaulių Rėkyvos pagrindinės mokyklos moksleivių nutapyta freska, pavadinta „Mokykla – mikrorajono ekologinio ir kultūros paveldo išsaugojimo centras“.

Keliaudami aplink Rėkyvos ežerą ①, apsilankysime Karpio dvare ②, Rėkyvos pagrindinėje mokykloje, stabtelsime prie Grabavičiaus kalno ③, Rėkyvos šiluminės elektrinės ④, Antano Kairaičio paminklinio akmens ⑤, pereisime durpyną ⑥, Rėkyvos botaninį–zoologinį draustinį ⑦, šiaurinę ežero pakrantę ⑧, pasieksime Bačiūnų elektrinę ir, nužingsniaavę daugiau nei 14 kilometrų, grįšime į Rėkyvos gyvenvietę ⑨.

RĒKYVOS EŽERAS

Kelionę pradėsime nuo Rėkyvos ežero, dešimto pagal dydį ir vieno seniausių bei didžiausio Lietuvoje liekaninės kilmės ežerų, kuris, manoma, pradėjo egzistuoti prieš 12–14 tūkstančių metų.

Sunku dabar pasakyti, kada šis ežeras buvo pavadintas Rėkyva. Pakalbinus seniausius rėkyviečius, galima sužinoti daug įvairių istorijų apie jį. Pasakojama, kad senovėje vietoj ežero buvo pono laukai, o tas ponas buvo labai žiaurus. Sykį jis nukriaudė gražią mergaitę ir išvarė ją. Ėjo ši verkdamas ten, kur leidžiasi saulė, ir prakeikė ji dvarą. Pono rūmai sudegė, o toji vieta, kur ji graudžiai verkė, virto ežeru. Kiti pasakoja, kad senovėje ežerą vadino Kvartuku, dar kiti prisimena Nykščio pavadinimą, treči – Karpiškio ežeru vadina. Mat tos apylinkės buvo labai pelkėtos, klampios. Tad ką bekalbėti apie tą metą, kai prapliupdavo lietus! Pasakojama, kad kartą per tokią liūtį bėgdama moteriškė užkliuvo už mieto ir susimušė kojos nykštį. „Ak, nykštis!“ – sušuko ji. Vos tik suriko, tuoj išsiliejo ežeras. Nuo tada jį imta vadinti Nykščiu. O štai kiti sako, kad tose pelkynėse žmonės dažnai prašydavosi pagalbos. Ką čia prašydavosi, rėkte rėkdavo norėdami išsigelbėti nuo akivarų... Gal todėl ežeras pavadintas Rėkyvos vardu?

Mūsų krašto ežerai pradėjo formuotis ledynmečio pabaigoje, kai ištirpusių ledynų ir kritulių vanduo susikaupė reljefo įdubimuose. Rėkyvos ežeras – didelio prieledyninio baseino palikimas, susiformavęs takoskyrinėje teritorijoje. Į jį neįte-

Žydi spanguolės

Rėkyva – dešimtas pagal dydį Lietuvos ežeras

Skleidžiasi vandens lelijos

ka nė vienas upelis, o išteka trys – Kulpė, Šiauša ir Tilžė. Tik gruntinis vanduo ir krituliai maitina Rėkyvos ežerą.

Anksčiau, daugiau kaip prieš 10 tūkstančių metų, ežeras buvo dvigubai didesnis nei šiandien, bet vandens lygis jame buvęs žemesnis. Vėliau vandens lygis kito, ežeras mažėjo. Tyrinėjant rytinę ežero pakrantę, po vandeniui ir po smėlio sluoksniu aptiktas senoji ežero krantas, sekliavandenis atabradas, padengtas akmenų „grindiniu“. Čia senoji ežero povandeninis kranto šlaitas yra vidutiniškai 7 m lygyje. Pasakojama, kad anksčiau šiame krante tarp Rėkyvos ežero ir dabartinės „Žvejų užeigos“ buvusi platoka graži paežerė, kuria ėjo kelias iš Pakapės į Šiaulius, o ežero krantas buvo apaugęs krūmais ir medeliais. Dabar ši paežerė yra apsemta ir tapo puikiomis šiauliečių mėgiamomis maudyklėmis.

Senoji Rėkyvos ežero būta labai seklaus. Manoma, kad jį tuo metu sudarė keli ežerai, kurie jungėsi nedideliais sąsiauriais ir upeliais. Šiuos ežerus vieną nuo kito skyrė mineralinio grunto pakilumos. Greitai tokiam sekliame ežere ir aplink esančiuose pažemėjimuose susiformavo 5 aukštapelkės (Piktmiškio, Lieporių, Aukštelkės, Rėkyvos ir Karpiškių) su storais durpių klodais, užpelkėjo ir žemos senoji ežero pakrantės.

Mažėjant ežero plotui ir didėjant pelkėms, pablogėjo vandens pratakumas. Dėl Rėkyvos ežero vandens lygis kilo, o pakilęs pradėjo griauti buvusį prieliedyninio ežero mineralinio grunto krantą, stipriai ardyti durpinius krantus. Dėl ardyimo visame ežere pasklido labai daug perplautų durpių. Kai kur durpinis atabradas nusitęsia į ežerą net 700–800 metrų.

Dabartinis Rėkyvos ežeras užima senoji ežero teritorijos ir anksčiau buvusios sausumos dalį. Tyvuliuoja jis 130 metrų aukštyje virš jūros lygio ir savo švairiu vandeniu maitina kitus Šiaulių miesto ežerus: Talkšą (Talšą), Prūdelį, Ginkūnų ežerą. Iš Rėkyvos ežero ištekėjusi ir pro durpynus pravinguriavusi Kulpės upė nuo Serbentų gatvės viaduko požeminiu tuneliu srūva iki Prūdelio, tada sujungia Talšos ir Ginkūnų ežerus, o už Šiaulių įteka į Mūšą. Taip Rėkyvos vanduo Kulpės ir Mūšos upėmis susisiečia su Lielupe, plukdančia vandenį į Baltijos jūrą, o iš jos ir į pasaulinį vandenyną.

Rėkyvos ežero:

plotas – 1179,20 ha
vandens tūris – 24 mln. m³
vidutinis gylis – 2,04 m
ilgis – 4,70 km
kranto ilgis – 14,10 km

baseino plotas – 19,40 km²
vidutinis vandens lygis – 130,60 m
didžiausias gylis – 4,80 m
plotis – 4,10 km

Ežeras turi net 18 įlankėlių ir iškyšulių:

1. Ožragis (didžiausias iškyšulys ežere)
2. Smėlio krantas
3. Pabalių maudyklės
4. Karklynas
5. Gegužragis (Kulšė)
6. Viesulai
7. Šiausės įlanka
8. Žydkaktės įlanka
9. Mėlšragis
10. Berželių krantas
11. Senoji miško kvortos linija
12. Juodalksnių iškyšulys
13. Pirmieji liūnai (Lingailiai)
14. Rėkyvos maudyklės
15. Žvejinės švendrynas
16. Bačiūnų maudyklės
17. Bačiūnų įlanka
18. Kulpės kanalas

Šiaurinėje ežero dalyje, 300 metrų nuo Piktmiškio iškyšulio, yra sala, kurią žmonės vadina Salaitė. Pasakojama, kad seniau tarp Salaitės ir Piktmiškio durpyno buvusi neplati, žolių priaugusi sąsmauka, o pačioje Salaitėje augusios vyšnios. Rėkyvos dvaro šeimininkas Karpis vasarą liepdavęs į šią ežerą buvusią salą avis ir veršius valtimis nugabenti ir palikti, mat ten nebuvo vilkų. XX amžiaus viduryje sala buvo panirusi po vandeniu, bet, pažemėjus ežero lygiui, vėl atsirado. Vieni rėkyviečiai teigia, kad salos plotas buvęs 3 ha, kiti mano – 6 ha. Yra atlikti tyrimai ir nustatyta, kad kai ežero lygis buvo 2 metrais žemesnis, tai sala buvusi 7,6 ha ploto.

Pagal augalijos juostų išsivystymą Rėkyvos ežeras priskirtinas fragmentinio užžėlimo tipui, kuris būdingas mažai maisto medžiagų turintiems ežerams. Tačiau Rėkyvos ežero vandens augalijos vystymuisi didžiausią įtaką daro mažas vandens skaidrumas, nuolatinis dugno nuosėdų perklostymas ir dideli vandens lygio svyravimai.

Nors Rėkyvos ežeras didelis, tačiau jis pasižymi ypač menka augmenijos rūšių įvairove. Dėl mažo vandens skaidrumo ežere neišsivysčiusi limneidų (visiškai pasinėrusių po vandeniu augalų) juosta. Iš jų aptinkama viena labai negausiai auganti maurabragių rūšis. Kaip ir daugelyje ežerų, Rėkyvoje randamos dviejų rūšių plūdės – permautalapė ir plūduriuojančioji. Būtent šios dvi rūšys plūdžių yra pagrindinės tikrųjų vandens augalų atstovės ir sudaro įvairaus dydžio sąžalynus, paplitusius beveik visame ežere, ypač ten, kur nuolat ardomuose durpiniuose pakraščiuose negali įsitvirtinti ir augti pakrančių augalai. Panašiose augimvietėse tik žymiai rečiau aptinkamas būdmainis rūgtis. Dėl mažo vandens skaidrumo ir plūdės, ir rūgtys dažniausiai auga ne daugiau kaip 0,5 metro, kartais – iki 1 metro gylyje. Ežere geriausiai išsivysčiusi helofitų (seklumų augalų) juosta: vyrauja nendrynai, rečiau pasitaiko siauralapių švendrynų, meldynų ir asiūklynų. Šie augalai labiausiai paplitę rytiniame ežero pakraštyje, kuriame vyrauja mineralinis gruntas.

Rėkyvos ežere gausu žuvų: kuojų, lydekų, ešerių, karšių, plakių, pūgžlių, gruzlių. Ypač ežeras garsėja kilograminiais „klumpiniais“ ešeriais.

Rėkyviečiai pasakoja, kad seniau ežere taip pat buvo daug žuvies, Šiaušėje neršdavo vėgėlės, iš ežero eidavo lydekos, o gegužės pirmosiomis dienomis, per patį nerštą, žmonės krepšiais semdavo „majikes“. Vėliau jos išnyko – vieną žiemą buvo labai storas ledas, jos

Šiuo metu Salaitė apaugusi nendrėmis

duso ir susigrūdo į kanalą, kuriuo vanduo tekėjo į elektrinę. Jas iš ten sėmė ir sunkvežimiais vežė kolūkio kiaulėms. Seniau žuvis gaudė bučiais, venteriais, kuriuos patys mezgė, barcais. Rybokinėje vyko pramoninė žvejyba tinklais. Žiemą eidavo žvejoti su alvinka, kurią medžio formelėje nusiliedavo iš švino. Naktį vyrai prižvejo davo 2–3 vežimus ir veždavo į Šiaulių turgų. Vaikai, kad daugiau svertų, lydekoms molio į gerklės prigrūdavo.

Ežerai kaip ir žmonės, gimsta, gyvena ir miršta. Rėkyvos ežeras sensta. Per tūkstantmečius jis prisipildė erozinių nešmenų, augmenijos ir gyvūnijos liekanų, sukaupe savyje didelius organinių medžiagų išteklius. Ežero vystymasis pasiekė senėjimo stadiją, kurios pabaigoje jo vietoje liks tyvuliuoti pelkė. Pratęsti ežero egzistavimą galima tik su žmogaus pagalba. Norint padėti ežerui, reikia: išvalyti jį nuo susikauptusių dugno nuosėdų, sutvirtinti ardomus krantus, mažinti vandens nutekėjimą ir durpių kasimą, nebešiukšlinti pakrančių, nustoti leisti į jį nuotėkas, kelti gaisrus,

Būdmainis rūgtis

Švendrai

mindyti, laužyti ir kitaip niokoti augmeniją. Tik tuomet išsaugosime šį gamtos turtą ir prisidėsime prie jo istorijos tąsos.

Lynas

KARPIO DVARAS

Rytiniame ežero krante, kur dabar įsikūrusi Rėkyvos pagrindinė mokykla, kadaise stovėjo dvarininkų Karpių, kurie savo giminę kildino iš viduramžių Ispanijos, pagrindiniai rūmai. Apie Karpius galima išgirsi beveik iš kiekvieno rėkyviečio, tik nežinia, apie kurį dvarininką pasakojama, nes jų giminėje būta visokių: vyskupų, politikų, švietėjų, keistuolių...

Nuo 1605 m. Rėkyjavos dvarą pradėjo valdyti Karpių giminė. XVIII a. pr., valdant Steponui Kazimierui Karpiui, buvo atkurta Rėkyvos dvaro didybė. Būtent šioje šeimoje 1679 m. gimė Juozapas Mykolas Karpis, tapęs žemaičių vyskupu.

1782 metais dvaro savininku tapo Pranciškus Mauricijus Karpis, išgarsinęs giminę savo švietėjiška veikla. Jis domėjosi politiniu šalies gyvenimu, buvo išrinktas žemaičių pasiuntiniu į seimą. Mauricijus Karpis mirė Rėkyjavos dvare 1817 metais. Jo prašymu ežero pakrantėje buvo supiltas pilkapis, vėliau gavęs Grabaučiaus kalno pavadinimą. Šalia kapavietės buvo įkurdintos ir dvarininkų kapinaitės. Deja, pilkapis, antkapiai, kryžius bei pagrindiniai vartai nukentėjo nuo piktų žmonių rankų.

Po Mauricijaus mirties dvaro savininku tapo Eustachijus Karolis Karpis. Jo valdymo laikais Rėkyjavos dvaras bene labiausiai suklestėjo. Eustachijus sutvarkė dvaro sodybą, parką, pastatė kai kuriuos ūkinius pastatus, nutiesė kelią nuo pagrindinių sodybos rūmų iki kapinaičių (vietiniai gyventojai dvarkeliu vadino). Turėjo dvaras ir savo vėjo malūną, spirito varyklą, siurblinę.

Dvarininko E. Karpio liokajai, gėlininkai, kumečiai

Eustachijus Karolis Karpis pagarsėjo ne tiek savo turtais, kiek savo ekscentrišku elgesiu. Jį pažinojęs Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius apibūdino taip: „...kaipo didžiūnas geidė kuo nors pasižymėti, užleido ilgą barzdą, niekus darė ūkininkaudamas, liepė rugius kultti ant rugienų, o žirnius ant pliko ledo Rėkyjavo ežere, penint žąsis, liepdavo jų kojas prie lentos geležinėmis vinimis prikalti...“. Toks jo elgesys sukėlė abejonių dėl psichinės sveikatos, todėl Kauno gubernijos karo gubernatorius atsiuntė pas Eustachijų Karpį komisiją, kuri

nusprendė pastarąjį pripažinti nesveiką, buvo atimti visi dvarai (jų buvo net 30), o jam paliktas tik Rėkyjavos. Tačiau Motiejus Valančius teigė, jog pastarasis buvo ne beprotis, o tik „mėgėjas niekdarbių“.

Bet kuris senas gyventojas, įsikūręs Rėkyvos apylinkėse iki Pakapės, papasakotų būtų ir nebūtų istorijų apie E. Karpį. Prisiminimai apie keistuolį tebesklando po buvusias jo dvarvietes, tuo labiau, kad dar gyvi vaikai buvusių pono liokajų, gėlininkų, kumečių. Visi prisimena, kad žiemą ratais, o vasarą rogėmis važinėjo. Žmonės sakė, kad Karpio dvare po kiemą vaikštinėjo povai. Pasak Rėkyvos gyventojų Jono Buciniko, jo tėvas buvo pono liokajus ir pasakojo, kaip Karpiui į karietą 8 baltus arklius kinkydavę. Sykį mažas Jonukas įėjo į rūmus ir pasiklydo juose: ten durys, čia durys, visur blizga, gerai, kad pasirodęs tarnas jį išmetė lauk. E. Karpis ir gerų darbų

M. Karpio 1803ųjų mirties metinių paminėjimui 1997 metais buvo atkurta ir restauruota Karpių šeimos kapavietė

1976 metais rekonstruotame kumetyne ir arklidėse (Poilsio g. 8) įsikūrė kavinė „Žvejų užeiga“ ir viešbutis

yra atlikęs – jis nuo baudžios atleisda-
vęs gerokai prieš baudžios panaikinimą.
Kajetonas Kačinauskis iš Rėkyvos pasako-
jo, kaip Laukelyje stovėjęs medinis namas,
kuriame gyvenę daug kumečių šeimų.
Kartą vasarą, per patį darbymetį, vaikai
uždegė namą. Visi suaugę buvo laukuose
ir nieko išgelbėti nepavykę, viskas supleš-
kėję. Įsiutę kumečiai norėjo sumesti į ugnį
ir tuos vaikus, bet atlėkė ant apsiputojusio
žirgo pats Karpis ir išgelbėjo juos. Paskui

*Toje vietoje, kur kadaise buvo Karpio rū-
mai, 1964 metais įkurta Rėkyvos pagrindinė mo-
kykla (Poilsio g. 1)*

*Buvusioje kalvėje (Poilsio g. 1A) įsikūrė
bažnyčia*

dvarininkas atstatė namą, mūrinį, mat
plytinę turėjęs.

XIX a. viduryje prasidėjo Rėkyvos
dvaro ekonominis smukimas – XIX a. pa-
baigoje jis už skolas užstatomas Vilniaus
žemės ūkio bankui. I pasaulinio karo me-
tais ypač nukentėjo dvarininkų Karpių
sodybos pagrindinis pastatas – sudegė ir
nebuvo atstatytas iki 1932 metų.

Tarpukario Lietuvoje, vykdamas žemės
reformą, dvaro žemės didžioji dalis buvo
išdalyta: 22 sklypai atiteko savanoriams,
kovojusiems už Lietuvos nepriklausomybę,
3,5 ha atiduoti Šiaulių žuvininkystės ūkiui
(Šiaulių žvejybos artelei), o 52 ha liko Šiau-
lių valdybai. Rėkyvos dvaras buvo pava-
dintas Rėkyvos kaimu.

Bėgant laikui, dvaro pastatų paskirtis
keitėsi. Ypač jie prarado savo istorinę vertę

*1966 metais pradėta eksploatuoti Rėkyvos
vandenvietė*

sovietmečiu, kai buvo be gailėsčio niokojami ir rekonstruojami, nesaugant jų autentiškumo. Dar 1932 metais buvusių rūmų vietoje (Poilsio g. 1) pastatyta dviejų aukštų senelių prieglauda. Šiame pastate 1964 metais įsteigta Rėkyvos aštuonmetė mokykla. 1988 metais perstatytame urėdijos pastate (Poilsio g. 12) įrengta sporto salė. Sunaikintas ir 1675 metais rašytiniuose šaltiniuose minimas dvaro parkas – išliko vos keletas jo fragmentų. Vienas iš jų – sena tuopų alėja, kuria senais laikais kumečiams, kad negadintų vaizdo, buvo uždrausta vaikščioti.

Iki 1914 m. Kaprio dvare veikė vandentiekis, tačiau jo įrenginiai sudegė. Rėkyvos gyvenvietė nuo 1954 m. geriamuoju

vandeniu buvo aprūpinama iš vietinės požeminio vandens vandenvietės. 1966 m. buvusio dvaro teritorijoje, netoli ežero, buvo pastatyta ir pradėta eksploatuoti Rėkyvos vandenvietė, iki 2002 metų tiekusi geriamąjį vandenį Rėkyvos gyventojams. Tačiau dėl geologinės požeminių sluoksnių sandaros šioje vandenvietėje išgaunamas vanduo buvo prastos kokybės, todėl vandenvietės gręžiniai buvo užkonservuoti, o gyvenvietės vandentiekis prijungtas prie miesto magistralinių vandens tinklų. Rekonstruotoje senojoje siurblinėje buvo sumontuoti vandens kokybės gerinimo įrenginiai. Juose paruoštas geriamasis vanduo nuo 2002 m. birželio mėn. pradėtas tiekti Rėkyvos gyventojams.

1977 metais rekonstruotame ūkiniame pastate įsikūrė jachtklubas

BAČIŪNŲ ELEKTRINĖ

Iki 1923 metų Šiauliuose veikė privati Šiaulių milijonieriaus J. Frenkelio elektrinė, tiekusi elektros energiją Šiaulių miesto daliai. Jos dėka buvo apšviestos miesto centrinės gatvės, savivaldybės įstaigos, privačios pramonės ir prekybos įmonės.

Tačiau miesto poreikiai buvo didesni, todėl buvo ieškoma būdų plėsti elektros energijos gamybą. Tuo susidomėjo Šiauliuose įsikūręs Amerikos lietuvių prekybos

akcinės bendrovės skyrius, kuris pagal sutartį su Šiaulių miesto taryba, 1922 metais ėmėsi statyti šiluminę elektrinę Bačiūnuose, 8 km nuo Šiaulių, dvarininko E. Karpio akmeniniame tvarte. Buvo išrinkta patogi vieta – prie Rėkyvos ežero, kurio švarus ir minkštas vanduo buvo naudojamas garui gaminti ir katilams aušinti, o aplink driekėsi didžiuliai natūralaus kuro išteklių – durpynai. Iš Pabalių ir Piktmiškio durpyno iki elektrinės buvo nutiestas siaurasis geležinkelis, kuriuo arkliais traukiamais vežimėliais durpės buvo vežtos į Bačiūnus.

1923 metų birželio mėnesį vokiečių firma elektrinėje sumontavo stacionarų 220 kW galingumo „Heinrich Lenz“ lokomobilį bei trifazį 270 kW galingumo 6300 voltų įtampos, 335 kV kintamosios srovės generatorių. Rugsėjo mėnesį 2 km 6 kV įtampos elektros linija buvo nutiesta į Piktmiškio durpynus. Tai buvo pirmasis aukštos įtampos generatorius ir pirmoji aukštos įtampos linija Lietuvoje. Vėliau tokios linijos pasiekė Šilėnus, Radviliškį, Šiaulius, jų ilgis pasiekė 64 km. Buvo nutiesta ir 60 km žemos įtampos linijų, prie jų įrengti žeminantys transformatoriai.

1924 metais Bačiūnų elektrinėje pagaminta elektra pradėta tiekti „Gubernijos“ alaus daryklai, „Birutės“ ir „Rūtos“ saldainių fabrikams, geležinkelio depui, vėliau linų apdirbimo, trikotažo, audinių fabrikams, maisto pramonės įmonėms, spaustuvioms ir kitoms įstaigoms. 1929 metais, dar padidėjus elektros energijos poreikiams, Bačiūnų elektrinėje sumontavus „Babcock–Wilcox“ firmos garo katilą bei „Siemens–Schuckert“ turbogeneratorių, bendra jėgainės galia padidėjo iki 2525 kW. Joje kasmet buvo sukūreama po 10–12 tūkst. t džiovintų durpių.

Bačiūnų elektrinė buvo pirmoji ir vienintelė tuo metu didelė šiluminė elektrinė Lietuvoje. Jos pagamintos elektros energijos visiškai pakako ne tik Šiaulių, bet ir Radviliškio miestams. Elektrinė prisidėjo prie to, kad Šiauliai tuo metu tapo vienu iš stambiausių Lietuvos pramonės bei prekybos centrų.

RĒKYVOS ELEKTRINĖ

Išaugus elektros energijos poreikiui Šiauliuose ir aplinkiniuose miestuose, buvo nutarta statyti naują galingesnę elektrinę, kuri energija galėtų aprūpinti net Panevėžį, o elektros gamybai naudotų Piktmiškio ir Degimų, o vėliau Karpiškio ir Tyrulių durpynų durpes.

Nauja šiluminė elektrinė buvo pradėta statyti durpynų centre – Rėkyvoje 1939 m. spalio 15 d. Vieta pasirinkta dėl tvirto grunto ir gero vandens. Dalį 16,5 ha sklypo, skirtą elektrinei, sudarė buvusio E. Karpio dvaro, perimto Šiaulių savivaldybės, žemė, dalį – kelių ūkininkų sklypai, kuriuos teko išpirkti. Rėkyvos elektrinėje buvo sumontuoti du „Škoda“ firmos katilai ir „Siemens-Schuckert“ 2500 kW galingumo 6,3 kV įtampos generatorius.

Paleista 1940 m. pabaigoje, Rėkyvos 2,5 MW galios elektrinė elektros energiją Šiauliams tiekė per gretimos Bačiūnų elektrinės linijas. Visi įrenginiai – trys garo katilai ir du generatoriai – baigti montuoti 1941 m. birželio 5 d. o pradėta naudoti elektrinė buvo vos trys dienos prieš prasidedant karui. Iš Rėkyvos buvo nutiesta pirmoji Lietuvoje 30 kV įtampos elektros perdavimo linija į Radviliškį ir Panevėžį, sumontuotos pastotės, kiti įrenginiai. Jie tuo metu Lietuvoje buvo pirmieji ir unikalūs, o Rėkyvos elektrinė – pirmoji valstybinė rajono elektrinė šalyje, pastatyta savomis lėšomis.

Per karą buvo nutraukta 30 kV elektros perdavimo linijos į Kuršėnus statyba, jos nauji variniai laidai nuimti ir išvežti į Vokietiją. Karo metais Lietuvoje nenukentėjo tik Bačiūnų, Rėkyvos ir Petrašiūnų popieriaus fabriko elektrinės, todėl joms teko pagrindinis vaidmuo aprūpinant energija po karo atsikuriančią šalį ir vieną labiausiai karo sugriautų miestų – Šiaulius.

Apgriuvusi elektrinė šiuo metu darko Rėkyvos gamtinį kraštovaizdį

ANTANO KAIRAIČIO AKMUO

Keliaudami pietrytine ežero pakrante, stabtelkime prie akmens nepriklausomos Lietuvos karo lakūnui Antanui Kairaičiui atminti.

1930 metais laikraštyje „Mūsų momentas“ rašė: „Karo lakūnas Antanas Kairaitis su lėktuvu nuskendo Rėkyvos ežere 3 metrų gilumoje. Birželio 13 d. apie 9 val. ryto I eskadrilės karo lakūnas, kulkosvaidžiu atlikdamas šaudymus į šešėlius iš lėktuvo

„Smolikas“, ties Rėkyvos ežeru dėl neaiškios priežasties krito su lėktuvu į ežerą“. Rėkyvos gyventojas Jonas Bucinikas dirbo elektrinėje tą dieną, kai nuskendo A. Kairaitis. Lakūnas daręs manevrus, nusileido žemai ir propeleris gavęs vandens. Lėktuvas buvo medinis, iškilo, o propeleris nuskendo. Variklio ilgai ieškojo, bet nerado, jis ir šiandien guli dumble.

Niekas negalėjo numatyti, kad po kelerių metų prie to akmens įvyks dar viena tragedija. 1939 metų gegužės 15 dieną iš Zoknių aerodromo pakilo trečiosios Šiaulių aviacijos grupės lėktuvas. Įgula šaudė į žemėje esančius taikinius, vienas iš jų buvo šalia minėto akmens. Netikėtai vėjas pagavo Prano Tamošaičio parašutą, išvilko jį iš kabinos, ir šaulys galva trenkėsi į vairo stabilizatorių. Kai lėktuvas nusileido, P. Tamošaitis jau buvo miręs.

Ežero pakrantėje gulintis didelis 3,5 m ilgio, 2,5 m pločio ir 1,2 m aukščio pilko granito akmuo su pritvirtinta memorialine lenta įamžino lakūno žuvimo vietą

DURPYNAS

Kiek tolėliau nuo Antano Kairaičio akmens prasideda durpynai.

Rėkyvos ežero pelkėjimas prasidėjo maždaug prieš 8,8–10,5 tūkstančius metų, kai atšilo klimatas ir ežero pakrantėse pradėjo augti vešlesnė augmenija – beržynai, žoliniai pušynai, ežere įsikūrė vandens augalai. Prieš 4–6,8 tūkstantmečius klimatas ne tik dar labiau atšilo, bet ir padrėgnėjo. Tuomet jau atsirado ir plačialapių bei juodalksnių miškų, o dėl intensyvaus vandens augalų vešėjimo prasidėjo ir pakrančių pelkėjimas. Prieš 4 tūkstančius metų, pasausėjęs klimatas ir nukritus ežero vandens lygiui, pelke virto dalis senojo Rėkyvos ežero, vakarinėje komplekso dalyje ėmė pelkėti sausuma. Aplink Rėkyvos ežerą susiformavo 5 aukštapelkės su joms būdingais augmenijos kompleksais bei organinių medžiagų ištekiais – storais durpių klodais.

Pirmos žinios apie durpynų eksploatavimą Šiaulių apylinkėse užfiksuotos 1619–1641 metais, kai Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Zigmantas III išnuomojo žemaičių seniūnui Lukui Valavičiui Padirsės durpyną netoli dabartinio Prūdelio. Žinoma, kad prie Šiaulių esantys durpynai buvo kasami ir 1871 metais, kai per patį Pabalių durpyno vidurį buvo tiesiamas Radviliškio–Šiaulių geležinkelis. 1922 metais, pastatius Rėkyvoje Bačiūnų šiluminę elektrinę, pradėtos sausinti Piktmiškio, vėliau Karpiškių pelkės. Savivaldybei tuomet priklausė 2 durpynai – Piktmiškio ir Degimų, kurių bendras plotas buvo 273 ha. Didžiausią gamyklos pagamintų durpių dalį sunaudavo Bačiūnų elektrinė, į kurią durpės buvo pristatomos siauroju, specialiai nutiestu geležinkeliu. Kita dalis durpių buvo naudojama kai kurioms miesto įmonėms ir įstaigoms šildyti, parduodama miesto gyventojams, privačioms įmonėms kaip kuras. Tuo laikotarpiu veikusi durpių gamykla laikoma Šiaulių durpių įmonės, įkurtos 1947 metais sujungus visus Šiaulių ir Radviliškio apylinkėse buvusius durpynus bei dabartinės AB „Rėkyva“ pirmtake.

Rėkyvos ežero baseino pelkės ypač aktyviai pradėtos sausinti po Antrojo pasaulinio karo. 1962 metais buvo detalčiai išžvalgytas 1453 hektarų 70 milijonų ku-

Eksploatuojamas durpynas

XX a. pradžios durpių įmonės darbininkai

gant durpių išteklius, buvo iškasti grioviai ir nusausti durpynai. Piktmiškio aukštapelkės grioviai buvo sujungti su ežeru, ties ja palikta tik 200–400 m pločio pelkinė pakrantė. Lieporių durpyne grioviai prasideda 50–80 metrų atstumu nuo ežero – jais vanduo nepatenka į Rėkyvą.

Šiuo metu durpių gavybos laukai užima daugiau kaip 530 hektarų plotą. Per metus vidutiniškai iškasama po 35 tūkstančius tonų durpių, dėl to telkinio paviršius kasmet pažemėja vidutiniškai 8–10 cm (kai kur jau nukastas iki 7 m storio durpių sluoksnis). Vakarinėje telkinio dalyje nukasto sluoksnio storis gerokai mažesnis, kai kur siekia tik 1 m. 2004 metų pradžioje pramoninio klodo durpių išteklių Rėkyvos telkinyje buvo likę apie 2 mln. tonų. Apskaičiuota, kad, esant dabartiniam gavybos intensyvumui ir įvertinus gavybos nuostolius, durpių eksploatavimas Rėkyvos karjere dar galėtų tęstis daugiau kaip 40 metų.

Pietinėje pusėje 250–1050 metrų pločio pelkinė juosta skiria Rėkyvos ežerą nuo šiuo metu eksploatuojamo durpyno

binių metrų Rėkyvos durpių telkinys. Tais pačiais metais buvo nusausta Lieporių pelkė ir kurį laiką ten buvo gaminamas durpių kraikas. Tačiau po dvejų trejų metų apsausėjęs durpynas buvo paliktas likimo valiai. 1964 metais durpių eksploatavimo laukai įrengiami Rėkyvos aukštapelkės bei Piktmiškio durpyno dalyse, planuojama nusausti ir paskutinę Rėkyvos komplekso pelkę – Aukštelkės aukštapelkę.

Rėkyvos kraštovaizdžiui pelkių sausinimas padarė didžiulę žalą. Eksploatuojant

durpių išteklius, buvo iškasti grioviai ir nusausti durpynai. Piktmiškio aukštapelkės grioviai buvo sujungti su ežeru, ties ja palikta tik 200–400 m pločio pelkinė pakrantė. Lieporių durpyne grioviai prasideda 50–80 metrų atstumu nuo ežero – jais vanduo nepatenka į Rėkyvą.

Dėl palankių gamtinių sąlygų Rėkyvos apylinkių durpės yra labai geros kokybės. Jos tinka kurui, kraikui, kompostui, trąšoms. Bėgant metams, AB „Rėkyva“ išbandė ir kuro, ir kraikinių durpių, ir durpių briketų gamybą. Nuo 1978 metų įmonė gamina augalininkystei skirtas durpes, įvairius durpių substratus. Šiuo metu įmonė palaiko ryšius daugiau nei su 40 pasaulio šalių, o apie 95 procentus pagamintos produkcijos eksportuoja.

RĒKYVOS BOTANINIS– ZOOLOGINIS DRAUSTINIS

Rėkyvos ežeras kartu su įvairaus natūralumo naudojama, jau išnaudota ir dar nepaliesta pelke sudaro įdomų savo rūšine sudėtimi ir įvairumu pelkinį kompleksą. Rėkyvos aukštapelkė – vienintelė visame šiame pelkiniame komplekse, kurios hidrologinis režimas palyginti nedaug pažeistas. Dėl šios savybės čia dar galima sutikti daugelį retų ir nykstančių, į Lietuvos raudonąją knygą įtrauktų augalų ir gyvūnų rūšių. Ne veltui 1992 metais vertingiausia pietvakarinė 1638 hektarų ploto Rėkyvos pelkinio komplekso dalis buvo paskelbta botaniniu–zoolooginiu draustiniu. Tačiau 1997 metais draustinio plotas buvo sumažintas daugiau nei dvigubai – iki 807 hektarų. Šiandien buvusioje draustinio dalyje intensyviai kasamos durpės, o esamo draustinio augalija ir gyvūnija kasmet skursta, nes, kasant durpes, vis labiau pažeidžiamas drėgmės režimas.

Dabartinė Rėkyvos botaninio–zoolooginio draustinio teritorija aprėpia tik nedidelę dalį vertingos Rėkyvos aukštapelkės. Tai vienintelė Šiaulių apylinkėse išlikusi aukštapelkė, prie kurios glaudžiasi pelkinis pušynas, šlapi, užmirkę juodalksnynai, o sausesnėse vietose auga beržynai. Šioje teritorijoje aptikta per 90 pelkių ir miško paukščių rūšių, iš jų net

Teterviniai

Žalioji meleta

Ausuotieji kragai

Rudakaklis kragas

12 Lietuvos raudonosios knygos paukščių, kurie čia nuolat gyvena, apsistoja ar atsitiktinai užklysta, rūšių. Tai didysis ir mažasis baublys, rudakaklis kragas, raudonkojis tulikas, šaukštasnapė antis, jūrinis erelis, tetervinas, griežlė, didžioji kuolinga, paprastasis gričiukas, lututė, žalioji meleta. Draustinyje 2002 metais stebėtas žuvininkas, žuvimi mintantis, į Raudonąją knygą įrašytas paukštis. Brandžiuose miško sklypuose gyvena Europoje saugomos juodosios meletos.

Rėkyvos pelkės apypelkio miškai yra drėgni. Juose išlikusios reto Raudonosios knygos augalo – siauralapės gegūnės ir apyrečio kamaninio lendrūno populiacijos. Šlepkų miške žydi retos orchidėjos – žalsvažiedės blandys, taip pat įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Einant nuo Rėkyvos Vilkurių link, gailinio pušyno bendrijoje tarpsta labai dažna ir gyvybinga šiaurinės rūšies avietės tekšės populiacija. Iš paukščių

čia gausu didžiųjų ančių, slankų, jerubių. Aukštesnėse vietose daug įvairaus amžiaus kirtaviečių, priaugančių ąžuoliukų, uosių ir lazdynų, kuriuose peri miškiniai kalviukai, devynbalsės, paprastosios medšarkės. Pelkės pakraščiuose gausu eglynų, kuriuose sutinkamos liepsnelės ir juodieji strazdai. Įprastos šio komplekso paukščių rūšys – kikelis, miškinis kalviukas, didžioji zylė.

Aukštapelkės, kurios sudaro svarbiausią Rėkyvos pelkinio komplekso dalį, yra gana savitos. Jas išvagoję magistraliniai grioviai atliko sausinamąjį poveikį ir pelkėje, prasidėjus mineralizacijai, išnyko plynės. Jų vietoje ėmė augti pušys, kurios dabar sudaro žymiai pakitusius pelkinių pušų medynus su vaivorų, gailių, viržių bei tekšių pomiškiu. Atvirose vietose vyrauja beržai. Aukštapelkėje peri geltonosios startos, miškiniai kalviukai, kikiliai, didžiosios ir pilkosios zylės, bukučiai, didieji margieji geniai. Čia gyvena apie 25–30 tetervinų, tačiau paprastai jie pastebimi pulkeliais po 2–5 paukščius. Pagal balsus nustatyta, kad pelkės pakraščiuose gali perėti 2 poros gervių.

Ypatingą vietą aukštapelkėje užima išdegę ir jau atželiantys plotai. Sausuoju metų laikotarpiu Rėkyvos pakrančių aukštapelkėse ir miškuose su durpingu dirvožemiu kylantys gaisrai padaro didelę žalą šio pelkinio komplekso kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei.

Aukštapelkėje kylantys gaisrai yra labai pavojingi ir sunkiai suvaldomi. Pietinėje ežero pakrantėje, netoli durpyno, ir dabar dar styro nudegusių pušaičių stuobriai. Pakraščiuose ir prie lapuočių miško išdagos užželia berželiais. Kai kur ugnis sunaikinusi visą paviršinį kimininį

Viržiai

Gailiai

Gegužraibė

Tikroji raudonpintė

Rėkyvos apylinkėse išplitę tyrašiliai

Ežero pakrantėse galima rasti tipišku žemapelkių

sluoksni, o degraduojantis durpių klotas apauga netipiška žoline augmenija – gauromečiais, nendrėmis, dagiais. Išdagose, kur negausu ataugančių berželių, peri dirviniai vieversiai, miškiniai ir pieviniai kalviukai. Tankiuose, beveik 2 metrus siekiančiuose, beržuose peri juodieji strazdai, o ant žemės – geltonosios startos, pilkosios ir ankstyvosios pečialindos.

Gaisrai gamtai ne visada žalingi. Sausuose miškuose pažeminiai gaisrai sudaro sąlygas kai kuriems retiems augalams, pavyzdžiui, šilagėlėms įsikurti. Gaisrai kuriam laikui atveria buvusias, bet per laiką užaugusias, plynas. Tačiau, nukritus vandens lygiui, jos vėl sparčiai užauga sumedėjusia augalija.

Gaisro požymiai vis dar matyti ir prie Šiaušos upelio, kuris pats labai apsausėjęs, tačiau jo pakrantės – klampios. Čia auga žemapelkinės augalų bendrijos, nendrynai, yra beržų stuobrių. Būtent su negyvais beržais susijusios vienos labai retos į Lietuvos raudonąją knygą įrašytos rūšies grybo – ti-

krosios raudonpinties radvietė. Vienoje vietoje tiesiai ant virš upelio nugriuvusių trijų patręšusių beržų kamienų buvo suskaičiuota apie 30 vaisiakūnių šių grybų. Kitoje vietoje, toliau nuo ežero keli vaisiakūniai buvo aptikti ant stovinčių beržų stuobrių.

Apyežeryje ir prie griovių susiformavo antrinės žemapelkės ir pereinamojo tipo pelkės, o pietinėje natūralios pelkės dalyje, sename žūstančiame beržyne – antrinis nendrynas su paparčių ir viksvų kupstais, kuris puikiai tinka žemapelkėse gyvenančioms paukščių rūšims. Šiuose nendrynuose peri nendrinės startos, ežerinės ir karklinės nendrinukės. Per žemapelkę nutįsusio užaugusio griovio šlaituose visą vasarą peri lėliai, juodgalvės, rudosios ir pilkosios devynbalsės, ankstyvosios pečialindos, liepsnelės. Griovio pakraščius mėgsta medšarkės. Virš pelkės pastebėtos praskrendančios nendrinės lingės. Erozijos ardomi ežero krantai traukia nemažai baltųjų kielių, sekliuose pakraščiuose nuolat stebimi pilkieji garniai, ežere – rudagalviai bei paprastieji kirai, upinės žuvėdros. Kadangi ežeras žuvingas, paukščiams čia nesunku rasti maisto. Ančių ežere mažai, pastebimos negausios didžiosios, rudagalvės kryklės ir klykuolės.

Eksplatuojamas Rėkyvos aukštapelkės plotas labiausiai mėgstamas praskrendančių pempių, rudagalvių kirų, varninių paukščių. Čia peri baltosios kielės ir urvinės kregždės. Gana dažnai urvinių kregždžių perėjimas baigiasi nesėkmingai, nes urveliai užgriūva arba juos užgriauna technika.

Rėkyva pasižymi didele vabzdžių įvairove. Ežero apylinkės yra svarbios kaip retų vabzdžių buveinės bei vienintelės kai kurių vabzdžių radimvietės Lietuvoje. Vabzdžiai

– vieni iš svarbiausių gamtinių indikatorių, kurie vieni pirmųjų reaguoja į žmogaus įtaką aplinkai. Jų gausa ir įvairovė leidžia daryti išvadą, kad Rėkyvos apylinkių ekologinė pusiausvyra nėra pažeista, o teritorija gamtiniu požiūriu yra vertinga. Čia randami vabzdžiai, kurių mitybiniai ryšiai susiję su aukštapelkės augalais – tekše, gailiumi. Pelkiniame pušyne ties Tilžės upelio ištakomis tarp viržių rasta į Lietuvos raudonąją knygą įrašyta vabalų rūšis – žalvarinis puošniažygis. Aukštapelkėje gyvenantys drugiai – mažoji ir auksuotoji šaškytės, rudakis satyriukas, juodasis apolonas, machaonas, rausvasis dirvinukas – yra reti ne tik Šiaulių rajone, bet ir visoje Lietuvoje. Čia aptikta ir nauja pasaulio mokslui minamųjų rūšis.

Rėkyvos apylinkėse aptinkami stambūs, miškams būdingi kanopiniai žvėrys – šernas, stirna, užklysta briedis. Gyvena lapės, vilkai, usūriniai šunys, pilkieji ir baltieji kiškiai. Rėkyvos miške aptikta nemažai bebros, šeško, kiaunės, voverės veiklos žymių ir pėdsakų. Įdomu, kad Rėkyvos paežerės durpyne

Stirna

yra paskendęs vienas iš Lietuvos stumbryno Pašiliuose pasitraukusių stumbrų.

2005 metais 4722 ha Rėkyvos apyežerės teritorija, į kurią patenka šiaurinė ežero pakrantė, Rėkyvos botaninio-zoologinio draustinio dalis, Rėkyvos pelkė ir Dzidų miškas, buvo įrašyta į vietovių,

atitinkančių gamtinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus, sąrašą, kuris buvo pateiktas Europos Komisijai. Ši teritorija buvo įsteigta Europos Sąjungos Buveinių direktyvos saugomos šikšnosparnių rūšies – kūdrinio pelėausio apsaugai.

Baltasis kiškis

Kūdrinis pelėausis

Briedis

ŠIAURINĖ EŽERO PAKRANTĖ

Visai kitaip atrodo šiaurinė ežero pakrantė. Pasakojama, esą šioje vietoje – Kelmynėje – nuskendęs miškas. Ten žvejai ir tinklus bijodavę mesti. Dabar ištraukiama net ažuolinių pagalių! Braidant Lieporių ir Piktmiškio pakrantėmis, dugne užtinkama kelmų, kažkada sausumoje augusių medžių liekanų.

Iš kur vandenyje medžiai? Visa tai – dėl ežero vandens lygio kilimo. Pakilęs vanduo pradėjo stipriai ardyti durpinius krantus. Labiausiai krantai nuardyti šiaurinėje ir vakarinėje dalyje – Piktmiškio ir Lieporių pelkėse.

Ežero pakrantės išpūdingos ne tik savo gamtovaizdžiu, bet ir pavadinimais, netikėtomis istorijomis. Aplink ežerą esančias vietas gyventojai vadino įvairiais vardais: Kantučkalnis (kalmelis nuo Rėkyvos į Gegužių pusę, I pasaulinio karo metu prie jo vyko dideli mūšiai), Skruzdėlynė (šalia Gegužių pelkių buvusi žemė), Šliapkai (kaimas prie Rėkyvos, buvo šlapios pievos), Aukštabalys (prie Šliapkų pelkės, pakilusios aukščiausiai), Viesulų miškas (prie Rėkyvos nuolat siaučia vėjai), Čerlieknio pelkės (kur seniau stovėjo Gegužių garažai), Greičkalnis (Aukštabalio rajonas), Kelmynė (pievos Verduliukuose), Barzdikalnis (Verdulių kaimas), Vilkuriai, Bobkapis (du prūdai netoli Aukštelkės, ten vilkai sudraskė moterį, kuri išėjo spanguolių rinkti), Margės (pievos nuo Lieporių iki Gegužių), Vyčba-

Medžiai, vandeniui paplovus jų šaknis, virsta į ežerą, o krantas stumiasi vis gilyn į sausumą

Pabalių paplūdimys – vienas iš trijų prie Rėkyvos ežero esančių paplūdimių

lis (Gegužių kaimas), Vidupievis (Gegužių kaimas), Ašmainės (Gegužių kaimas), Dukčiukas (Karpiškių – Vaikšnėgalikės kelias, jį per I pasaulinį karą rąstais išklojo vokiečiai; kai važiuoji – duk, duk, duk), Rybokinė (krantas Bačiūnų pusėje, kur vyko pramoninė žvejyba), Žiemkelis (kai užšaldavo, tiesus kelias per Rėkyvos pelkes), Gegužiai

(senovėje tuose medžiuose daug gegučių kukavo), Viesulai (ežeras šniokšdavo – miškas šniokšdavo), Degsnis (krūmai į Šiaurės rytus nuo Šlepų), Lydekinė (Gegužragio gale, 1 km nuo ežero, būdavo daug lydekų), Laukelis (visur buvo miškas, o čia – laukas, neapglėbiamos drebulės ir daug raudonviršių), Bimbalynė (Bačiūnų kumetynas; kumečius bimbalais vadino), Piktmiškis (miškas seniau buvo pilnas nusikaltėlių, kurie apstodavo pravažiuojančius).

Piečiau miesto prieš karą žliugėjo niūri vietovė, apaugusi krūmokšniais. Tai buvo Tyrulių pelkių dalis, vadinama Piktmiškiu. Nuo senovės ji garsėjo paukščiais ir paslaptimis: naktimis ugnelės klaidžiodavo, patamsyje rėkdavo (gal todėl ir „Rėkyva“ tokį vardą gavo). Baisių ir protu nepaaiškinamų dalykų buvo pasakoma apie šią vietovę.

Labai labai senais laikais, gal dar prie Vytauto Didžiojo, Piktmiškį buvo galima

Tikutis

pereiti tik siauru takeliu. Negera tai buvo vieta, pikta. Pačiame tako viduryje, ant kalvelės aukštumėlės, vietiniai plėšikai turėjo smuklę. Retas keleivis galėjo apeiti ją. Joje lankydavosi ir pakeleiviai, ir medžiotojai, ir vietiniai gyventojai. Pasakojama, kad pastarieji labai nekęsdavo svetimųjų. Kad jais greičiau galėtų nusikratyti, provokuodavo, vaikščiodavo aplinkui su atsirišusiais vyžų apyvarais, kad svetimšalis užmintų ir jį galėtų teisėtai prilupti. Todėl nuo senųjų laikų ši vieta visoje apylinkėje garsėjo kaip plėšikų („galvariežų“) būstinė. Daug nekaltų aukų buvo nuskandinta pelkių akivaruose. Aplinkiniai gyventojai dėl nuolatinių plėšikavimų ir žudynių praminė ją Piktmiškiu. Įdomu tai, kad tokį būdą – ieškoti kliaučių atsirišus apyvarus, – vėliau plačiai naudojo Šimšės šaunuoliai ir Šiaulių turgaus mušeikos.

Ežero krantų ardyimas, aukštapelkių ir ežero pakrančių žemapelkių slūgimas – pa-

Rudeniop aukštapelkėje ant kiminų noksta spanguolės

vojingas ir šiuo metu tebevykstantis procesas. Tikimasi, kad jį padės pristabdyti pradėtas šiaurinės ežero pakrantės tvirtinimas. Tačiau išvengti gaisrų, kurie šioje ežero pusėje yra gana dažni ir kurie daro didelę žalą Rėkyvos gamtinei aplinkai, pavojaus galima tik sutelkus visų Rėkyvos lankytojų – uogautojų, žvejų, sodininkų ir poilsiautojų jėgas.

Tikutis

RĒKYVOS GYVENVIETĖ

Rėkyvos ežero apylinkėse žmonės gyveno nuo pat jo atsiradimo. Mezolito (prieš 5–10 tūkst. metų) žmonių pagrindinis verslas buvęs žvejyba. Vėliau, tobulėjant medžioklės ir žemės ūkio įrankiams, vystantis žemdirbystei, gyvulininkystei, žmonės mažiau priklausė nuo ežero.

Pasak gyventojų, aplink visą ežerą, išskyrus rytines pakrantes, buvęs liūnas. Norint prieiti prie ežero pakraščio,

reikėdavo darytis lieptą arba tiesiog klotis kartis. Dažnai žmonės į tuos liūnus įsmukdavę. Vienus pavykdavo išgelbėti, kiti patys išsigelbėdavę, o tretį, neprisišaukę pagalbos, amžinai dingdavo. Besiplėsdamos pelkės vertė žmones su sodybomis dangintis toliau.

1923 metais Karpio dvare buvo 105 gyventojai. Po Antrojo pasaulinio karo prie Rėkyvos ežero kūrėsi gyvenvietė. Jos atsiradimą paskatino statoma elektrinė. Tuo metu darbininkai su šeimomis gyveno Karpio dvare ir vietinių gyventojų vienkiemiuose. Vėliau pradėti statyti nauji namai: gyvenamieji, parduotuvė, medicinos punktas, paštas ir kt. Rėkyvos gyvenvietė išaugo pastačius elektrinę, durpių perdirbimo įmonę, padangų remonto gamyklą, grūdų perdirbimo įmonę. Rėkyvos gyvenvietė prie Šiaulių miesto buvo prijungta 1965 metais.

Rėkyvos gyvenvietė – 10 kilometrų nuo miesto centro nutolusi Šiaulių miesto dalis

Pastaraisiais metais pagyvėjo Rėkyvos mikrorajono gyvenimas. Vis daugiau šiauliečių keliasi gyventi į Rėkyvą. 2001 metų statistikos departamento duomenimis, pačioje Rėkyvoje gyveno 2335 žmonės, o sodų bendrijose – apie 1500 žmonių.

2004 metais buvo įkurta Rėkyvos seniūnija. Nuo tada Rėkyva pastebimai pagražėjo – tvarkoma aplinka, genimi medžiai, pastatytas tiltas prie ežero, atnaujinta biblioteka, nutiestas dviračių takas, tvirtinama šiaurinė ežero pakrantė, ruošiamas techninis želdinių pertvarkymo projektas. Ateityje Bačiūnų ir Lingailių gatvėse planuojama privačių namų statybos plėtra, buvusiose šiluminės elektrinės patalpose planuojama įkurdinti senelių namus, o didžiausia rėkyviečių svajonė – prie Rėkyvos pagrindinės mokyklos pastatytas priestatas.

Rėkyvos seniūnijos gyventojai turi galimybę naudotis įvairių įstaigų teikiama paslaugomis, patys dalyvauti įvairioje veikloje. 1956 metais įkurtame kultūros centre gyventojai turi galimybę laisvalaikį šokti, dainuoti, vaidinti, sportuoti. Čia organizuojamos įvairios šventės, vakaronės, parodos, diskotekos, renkasi saviveikliniai kolektyvai – „Rėkyva“, „Svają“, vokalinis ansamblis „Fortūna“, kurie koncertuoja įvairiose šventėse, konkursuose. 1969 metais įkurtame Šiaulių miesto P. Višinskio bibliotekos filiale kasdien apsilanko daugiau kaip 200 rėkyviečių. Nuo 2002 metų bibliotekos lankytojai turi galimybę nemokamai naudotis interneto paslaugomis. Modernioje ambulatorijoje, 1995 metais rekonstruotoje pagal europietiškus reikalavimus, per dieną vidutiniškai apsilanko iki 40 pacientų. Kasdien apie 100

2005 metais pastatytas naujas tiltas

Nauju dviračių-pėsčiųjų taku moksleiviai skuba į Rėkyvos pagrindinę mokyklą, o poilsiautojai – į Rėkyvos paplūdimį

Gražiai tvarkoma Rėkyvos pagrindinės mokyklos aplinka. Ne kartą mokykla skynė laurus miesto gražiausių teritorijų konkursuose

gyventojų apsilanko vienintelėje Rėkyvos mikrorajono „Paežerio“ vaistinėje. Veikia paštas. Rėkyviečių ramybę saugo 1993 metais įkurtos policijos nuovados pareigūnai.

Rėkyvos seniūnijoje kasmet gimsta apie 21–23 naujagimius. Paaugę jie ateina į darželį–mokyklą „Bangelė“, kuri jau atšventė 30ąjį gimtadienį. Šešiose darželio grupėse ugdoma daugiau kaip 100 Rėkyvos vaikų. Dar 300 vaikų mokosi Rėkyvos pagrindinėje mokykloje, pasirinkusioje ekologinio ugdymo kryptį. Mokyklos bendruomenei svarbios Rėkyvos ežero išlikimo, oro taršos, atliekų rūšiavimo, energijos taupymo ir kitos gamtos ir aplinkos apsaugos problemos. Mokykla aktyviai dalyvauja tarptautinėje Gamtosauginių mokyklų programoje. Už aktyvią gamtosaugos veiklą 2005 metais ji buvo apdovanota prestižine tarptautine Žaliaja vėliava. Pradėtą veiklą numatoma tęsti ir ateityje, nes tikima, kad tik ekologiškai išprusęs žmogus mokės išsaugoti aplinką, kurioje mokosi ir gyvena.

Rėkyva – daugelio šiauliečių pamėgta miesto rekreacinė teritorija. Kasmet čia vyksta šiauliečių labai mėgiamos ir laukiamos Vandens ir Joninių šventės. Žinoma, kad jau XX amžiaus pradžioje dauguma šiauliečių važiavo ilsėtis prie Rėkyvos. Apie 1935 metus buvo bandoma su Rėkyva susisiekti geležinkeliu, tačiau, pasirodė, kad toks susisiekimo būdas buvęs nesaugus – vagonėliai tuomet buvo atviri ir bet kada galėjo atsitikti nelaimė. Visais laikais Rėkyvos ežeras traukė poilsiautojus savo švariu vandeniu, žvejus – žuvies ištekliais. Vasarą ir rudenį Rėkyvos apylinkių miškai pilni grybautojų, o pelkės – uogautojų. Prie ežero įsikūręs Šiaulių jachtklubas organizuoja sporto šventes, jachtų varžybas, pažintines keliones Rėkyvos ežeru.

Rėkyvos ežerą yra pamėgę sportininkai

BAIGIAMASIS ŽODIS

Koks nenusakomas džiaugsmas gyventi čia – Rėkyvoje, bristi rudenėjančio parko auksinių lapų kilimu. Įkvėpti svaigaus, gailiais kvepiančio oro, panirti į legendomis apipinto ežero vandenį. Jaustis saugiai, nes čia visi vienas kitą pažįsta – sutinka ir palydi lyg artimą...

Čia išaugo ne viena rėkyviečių karta, suleidusi šaknis lyg Karpio ažuolas, tvirtai besilaikanti gimtosios žemės. Čia kas pavasarį grįžta gandrai, plačiu sparnų mostu sveikindami ir linkėdami darnos, laimingų dienų.

Anot legendos, pražydušios baltos lelijos vienkiemiuose yra Rėkyvos ežero atsiradimo paaiškinimas. Gražios, jaukios gyvenvietės atsiradimas – pats gražiausias legendoje minimas lelijos žiedas. Rėkyvoje gyvenančių žmonių akyse – nuoširdus lūkestis dar geresnės ateities.

„...nepastebimai prisirišau prie visko, net galėdavau užuosti artėjančią rudenį, žiemą, pavasarį, vasarą... Tai tokia palaima mylėti – palaima mylėti tau artimą kraštą... Rėkyva...“ (mintys iš Ievos, baigusios Rėkyvos pagrindinę mokyklą, rašinio.)

Rudenėjančio Rėkyvos parko auksinių lapų kilimas

INFORMACIJOS ŠALTINIAI

1. Baristaitė. R.: „Restauruota Karpių šeimos kapavietė Rėkyvoje“ // Šiaulių kraštas, 1997 09 11, p. 18.
2. Budrys R., Ivinskis P. Šiaulių miesto gyvūnijos įvairovės tyrimai. Vilnius, 2000.
3. Bumblauskis T. Rytų žemaičių plynaukštės takoskyrinio kraštovaizdžio optimizavimas. Vilnius, 1983.
4. Lazdynas R.: „AB „Šiaulių energija“ istorija“ // Interneto puslapis www.senergija.lt
5. Informacinis leidinys „Šiaulių energija“. Šiauliai, 1999.
6. Lietuvos geologijos tarnyba. Specialus geologinis kartografinis masteliu Šiaulių rajone. VIII. Naudingosios iškasenos. 1997, p. 58–60.
7. 2004 02 17 Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos raštas Nr. 1. 7–139.
8. Lietuvos hidrobiologų draugija. Rėkyvos botaninio–zoologinio draustinio gamtinės aplinkos būklės įvertinimas. Vilnius, 1999.
9. Lietuvos istorijos institutas. Šiaulių miesto istorija iki 1940 metų: „Momentas“, 1991. 152–154 p.
10. Lopeta V. 2002 metų Rėkyvos botaninio–zoologinio draustinio tyrimų ataskaita.
11. Mačiulis D.: „Karpių giminės istorijos fragmentai“ // Šiaulių kraštas, 1995 08 19, p. 13, 17.
12. „Makrofitų gausumo ir būklės ežeruose monitoringas“. Interneto puslapis www.aaa.am.lt
13. Subačienė Z.: „Skamba milžinkapių šuliniai, o gal auksas?“ // Šiaulių naujienos, 1996 09 20, p. 10–11.
14. 2003 04 16 Šiaulių apskrities Šiaulių rajono Rėkyvos telkinio durpių išteklių dalies naudojimo sutartis tarp Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos ir AB „Rėkyva“.
15. Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius, 1987, t.3, p. 526–527.

Leidinių rengė:

**Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Aplinkos skyrius,
Šiaulių Rėkyvos pagrindinė mokykla**

Nuotraukos:

**P. Repšys, A. Rimkus, R. Senkus, R. Vitkauskienė, D. Ramančionis,
V. Lopeta, N. Malakauskienė, M. Čepulis, K. Čepėnas, R. Barauskas, R. Jakaitis, M. Kirstukas**

Kūrybinė grupė:

**O. Kazėnienė, I. Rimkuvienė, R. Senkus, V. Stelingienė, V. Tunikaitytė,
J. Valančienė, R. Vitkauskienė**

*Leidinys išleistas Šiaulių miesto savivaldybės aplinkos apsaugos rėmimo
specialiosios programos lėšomis*